

temetri liberadis o ke stan par rindisi independentis kome Armenje, Georgje, Finlandje, Litoye, Letonje ... Irlande (ke ha deklarot il celtik kome lenge uficjal), la Kataloune (dula ke il katalan l'e doprat su larze sciale) ecot. Perfîn ju Hebreos e stan lavorand otivamente par krea-sii in Palestine une patrije ke no sej ad inpre'st.

Citarin invece l'esenpli daj Albanes ke l'ha une singular somea ce kun il nestri. Sekond Bentzör citat da Brunjalti ("Ju herë de Turkie", 1880)... "ju Albanes kuantke t-al XIV.^{ta} sekul si spar-nicarin par dute la Grece, di'mentearin la lör lenge e e diventarin Greks. La uere di independence de Grece cementä l'unjon des dös racis e hüe l'Albanes l'ul sej klamad Græg. Rikuarda-j la so antige nacionalität (lu konferme ançe Hahn, 1854), l'e kome trata-lu di barbar. Par dut l'Albanes al rikouos la superiorität de lenge, dal genjo e des letaris grekis e al subi's vultutär l'asendënt di une civiltät ke nobilita kul so kontät. Duc ju Albanes da l'Epiro (in ke volte) kuj fore'sc e in publik no fevelarin ke grä ma fra di lör albanes. Bisunäres lä a domandö kumö, ke se independenc, se si vergonzin de lör lenge! Si teüi amenc ke fra Toskos e Gegos, no solamentri l'e diferent il dialet (tant l'e ver ke si han vokabularis e gramatiks daj doj vernakul e ançe da l'Albanes skutarin), ma ançe l'aspjët, lis tendencis i kostüms (Hahn 1854). Duncë bisunë kunviüi ke kestis rinuncjis a la proprije nacionalität, kestis vergonzis di apartiüi a une civiltät o nacionalität ke si va ripetind - sence pô la a indaga' pluj di kusi - sej inferjör, kestis diferencis di vermakul si dileguin pluj ke in prese. Fin kumö, in Friül, stëpen.

kome fin za pōk timp in Albanië. Kuj ke al krōd di sej ad un grād superjōr di civiltāt nol si denē di fevelā' par furlān. Pivoltzi a un la peraūle in furlān l'e kome daj-gi' dal kontadin, ke dal artist, dal butegir, da l'hom di pene, l'e ritiñūd, par une specie di atavismo intelektuāl-ke lu ripuarte inkonsjamentri aj tinsp feūdai- un hom di race inferjōr, un individuō rozo, inkapāc di doprā' une lenghe diferēnt dal furlān. Sjōr borgesān, inpegāt e dialēt venet son kompōjns inseparābi, kome kontadin e lengāc furlān e son fradis zīmui, tant l'e vēr ke un frutin furlān menāt a Konejān al si ē meraveāt di sinti i kontadins a fevelā' venecjān. E j'e gēnerāl la tendence de nobilitāt, daj sjors, e di kej ke di sjors e pūartin se no altri il vstīt, di fevelā', par distingūi-si de klevē e par tiñi su la mōkule, un lengāc diferēnt da kel plu j volgār o de base hint. Kust in Pjemōnt, in Rumanie, in Lituanje ecet. il lengāc de nobiltāt l'e il francēs o il polāk o il rus e al popul bas si lare il pjamontēs, il rumēn, il lituān. La sjorie e la mjeze vigoñe dal friul, no podind fevelā' francēs e nance, kome Dio komande, il taljān, si kontente di venecjān. mjōr ke pō.

Par provā ke popolacjōns ritiñudis fin za pōs ajūs mjezis bārbāris e han fat prest a mēti-si a nivēl di kes civils e spes fōur kontorence, ripūartin kūalki fat.

Sāfarik, ke dal 1825 l'ha publikāt la prime storje de letēture slave, l'ha kontesāt di no vē podūt vē in man nirsūn libri bulgar. Infati t-aj sēkui pasāc and-ere stāc publikāc nome doj a Viñesje. Tal 1830 e jerin za stāc publikāc divjārs librs di

pedagojie. La prime stanpariz in Bulgarie e je stade implantade dal 1835. Il prin giornâl l'é jessud dal 1844. La Grece dal 1834 e dekretave l'insegnament ^{primarij} gratuit e obligatori, ma no si catavin in paîs né gramatiks, né modej di kaligrafie, né penis, né tabelis. Tal 1872 al jere in Grece un tat luso di kulture ke l'inglês Watson lu judikà un daj pluj serjos ostakui al progrès materjâl di kel reñs. Infati se duç manovrin la pene kuj si adatarajal a menà il mani de pale o a tirî la uörzine? Invece in Ladinje ocidentâl si è vud il prin libri di ben 869 paginis, stanpat in paîs, fin dal 1560. Il prin giornâl dal 1836; dal 1729 i "Fundamenti della lingua retica", di 328 pag.; dal 1744: "Der die das oder nomenclatura", di 134 pag. Dal 1769 "L'elementare ladin, que ais ils primis principis d'imprender scrittura Rom.". Kej paîs dal nord e da l'orjent d'Eürope e han fat prest o superanus. L'é sucedût come di tropis vilis, ke de iluminacjôn püblike fâte de lune e son pasâc di kolp a ke eletrike, mentre des piçulis citâc ke han skomencât a iluminâ lis kontradis a petroljo o a gâs za un secul, avînd fat spesîs di implant o kontrâc lungs, e han ancemô i vecos sistems. Kusi noaltris furlâns se no si darin lis mans atôr e se no la ronparin kul pasât, o skunarin ancemô par un pjec iluminâ lis nestris inteligencis kun toks di lens di prin o kun küalki mokul ke nus è butât par karitât come un ues aj cans, o pûr lâ a durmi a skûr.

La difese de lenge nacionâl

Il Jugoslâv Vuk (1787-1861) l'ha lasât skrit ke a la Pa-

trje bisuñe dá fin da principi une lenge medjant la kãsi
 fã-si koñosi, une lenge sjentifikamentri determinade e t-al
 timp stes popolar. Manzoni l'ha dit: "Dopo l'unitat di gujãr,
 di armis e di lec, l'unitat de lenge e jê^{gò} ke zore di pluj a rindi
 strete, sensibil e profitevul l'unitat di une naçion. E Güerac:
 "L'e seño non mediokre di amala Patrje il kultivã la marilenge:
 lis naçions si diferencin fra di lör pe lenge." La lenge - al
 disê Macini - e jê proprijetat sakre des naçions, e küan-ke dut
 l'è pjardüt, il sentiment di une esistence propre e la konservaçion
 des pluj çaris memorjis al si koncentre dut te lenge. Setenbrin
 al si esprimeve: Küanke un popul l'ha pjardüt Patrje e Libertat,
 e al va dispjardüta remengon pol mond, la lenge j' ten il lüg de
 Patrje e di dut, e küanke i ven inrimént la so pasade grandese
 la lenge e torne a l'antik. Goberti al skrivé: "Grand indici di
 servilitat e di ribas des virtüc civils, e prove sigure di pöt
 amör al lüg dulà si é našuc l'è il traskurá il propri lenga e
 la tendence di fevelà e di skrivi, küan-ke not korente, in
 un lenga forest. Finalmenti J. Filli, segretari dal Komün di
 Miçee al meteve keste epigrafe a une so publikaçio furlane
 dal 1884: "Skrivi in ke lenga | e nò dialèt. in kuj me mari mi
 j'ha inseñat | par la prime a pronuncjã | doj nons ke tra diug-küang
 i nons | son i pluj dolo, pluj rispjetã, pluj venerats | kel di mari
 cjo-e e kel di Dro."
 Difindi la lenge l'è adunçe difindi la naçionalitat e la Patrje, difin-
 di-le l'ül d' adota-le in müd generäl zaké kul dopra-le si
 perfecjone, si nobilita, si adate sinpri mjör a rapresentã

Fedelmentri il pensir, come un vistit, un pâr di guonc si ada-
 tin sinpri mjôr a la persone kul dopra-ju, e kuanke han çapode
 la juste forme e van propit di vjole. La lenghe e jè il blok
 inèrt e grēs di marmo da kuj l'artiste al gâve fûr il kapotavôr
 di Fidje, Prasitele o Mikelògûl, kûintri il kûâl, se sodisfât de so
 opare, al pô butâ kun fûarce ju inprêc e berla: "Fevele,"
 Okôr in-señale, doprate honorale te skûele. In-señâ te skûele
 la mari-lenge dal paîs ûl di sej parôns de skûele e kuj ke
 l'ha la skûele al posêd lis klâs de proprie presôn. Invece si veri-
 fike fin kumô il paradôs di paga la skûele e di no sej parôns di
 je. Doprate te glesje, e ançe kull si verifike il stes fat straordenari,
 di paga-le e mantinile parce' ke, invece di difindju, e atenti aj
 nestris pui sakrosanc diric. Meti-le in opare a vof e in skrit
 taj ufizis, tribunoi, konsejs komunai e provinciai. La zornade
 in kuj un konseir provincjâl al ronparâ finalmentri la glace
 e al si esprimará par furlân, in ke zornade pe Ladinje, pal frûl
 si vjarzarâ une nôve ere.

I vicins Slovencs dal Krañ ke fin al 28 mînd a Trjest si
 tinêvin mal apajâc di fevelâ la lôr marilenge par no passâ par
 rustiks e zotiks montañoi di paîs incêrvii, da un pjet e son
 invece supjârbis di fa-si sinti a fevelâ la lôr lenghe dolce e di
 afermâ kun kest söl fat la lôr nacionalitât. Da divjârs ajns
 no permetevin ke tal lôr paîs lis soçjetâc alpinis todesçis
 e metesin indikajons di stradis su lis tabelis in lenghe diferent
 da ke dal paîs. Difati e vevin mil resons; no jè nissune resôn
 di bandi une lenghe nacional in face di un'altre lenghe nacioni

e pō cedi kavalareskamentri il pās nome in presençe di une len-
ge internacjonāl-neūtrāl komunementri aēetade. In gracie di teste
lōr tenacitāt irriducibil i Slovēns e han kūistād la indipendence sen-
ce distirale tant e lā tant pes lungīs, sence tanc saktificis e anče
mantiūind la fede a la bandjere. La pome del lōr rināsimēt si e'
maduride naturalmentri. Kumo k'o Revelin t-aj Grisōns e jé une
gran lote par otiūē ke lis tabelis indikatricis des stradis dentri
il perkōrs ladin e vejn la diciture anče te lēge dal pās. Kusi
si sostituirā la diciture inglese kum ke ladin, e si varā kūind
lis indikacjōns in francēs, todesk, taljōn e ladin, lis prims tre,
lēgis oficjāls de Svicare, la tjarce ke finirā par sej anče ke a-
kolzude. Il ritārd al dipēd dal fat ke sin han dōs lēgis letē-
rarjīs ladinis e parci ke i Ladins stes, ku la lōr indiferece
e son stāc i prins a dāsi la cape suj pās: "Nun ajs dā
smancēr (dismentā), al dis il Num. II. VIII. 22 dal Fōt d'Engadina-
cā il pū prjervlīs adversari a kūajst Svilūp (dal lēgāc nacjonāl)
nun ajs: ne il tudajsc, ne il francēs, ne l'italjōn, dimpersē...
il rumāntz stes ". L'ē l'istēs e prēs kō di no!

In Friūl si dovaresin meti in grande abondance tabelis tu-
ristikīs indikatricis in Furlān, e par no fa di tūart a di msiūn
anče in lēge internacjonāl. Za lis indikacjōn daj kilometros sū
lis tradis nacjonāls ku la sigle Km. e son t-al stes timp taljanis,
Furlanis e internacjonāls e dut in gracie di kel benedēt k!
Al sarēs, kel dā rinovā lis tabelis, dopo ke tremende slavinade
ladis distrutis, un konpit patrijotik de Socjetāt Alpine Furlane, ke
kul so non e ku la so indipendence-unike in Italje-dal klub

Alpin Taljân e mostre une velejtât aŭtonômike di ancrind
45 ajûs indaŭr. Korâgo e inderant!

Si konte ke a la principese Helene Petrovič-Savoje, kuantke esind
ŝuvice (e ke doprave spezialmentri il francês, esind ancemô par
je il taljân une lenge foreste), e jê viûnde a vîsî Udin, ju habitan
dal distret di San Pieri, krodind di fâj une gentilece ij han fat
presêntâ da une komisjôn di sjoris une pergamene redade in
storen. A lis primis peraulis di keste komisjôn, ^{di tîr} in lenge
slovene, ke dovevin rikuarda-ij la so Patrije, zakê il Sloven
no l'è ke un djalèt dal serbo-kroât, la principese e varê
dit ke "za k'o sin in Itâlje fevelin par taljân. Nuje ce di, ma
a! podarâ viûi il momént in kûj si podarâ di: Za k'o sin in
Friul fevelin par furlân.

L'imperatôr d'Aŭstrije t-es vîsîs ôj paîs di nâçjonalitât ta-
liane al skuîve rispûndi par taljân a lis peraulis di salûd ke
i rivolzerin i podestâc, e ju patrijôc si tiûvin justamentri in bon
par kest rikônošimént uficjâl de lôr nâçjonalitât.

"L'egualjance des lengis - vin let in un aŭtôr - e jê pusibil
nome t-e decentralisâçjôn kul sisteme de rapresêntance di provi-
gis konfederadis. // stât unitari l'esklûd l'egualjance di racis
e di lengis. Nome in Sricare si ha la vere evualjance, in Aŭstrije
e in Belgô la facende no rivare a kontentâ i no todêsks e i
no francês.

Fâj stâc unitaris lis lengis de minorance e son perse-
guitadis. // deputât ^{francês} Felix Faure l'ha fat sancjonâ kest vôt (a
ke evidentementri no l'è stât mitût in pratike), vata di ke z

ké la lenga d'òk o provençale ké jé zaromāj te liste des lengis
 vivents amesís ajesāms daj istitutōrs, il teme o almanko
 la traduçōn in lenga d'òk e figurās tra lis matèrjis dal certi-
 fikāt daj studis primarijs e ké e fōs la medeme cōse pal bast
 pal breton e pal ruscifonēs (kalalān de France). Il Prof Lher-
 mite di Aviñōn al preparā une domandē al Mimistèro par otīnī
 il permēs di servi-si' dal provençāl par inseñā mjōr il Francēs, e
 par kolmenā la lekune esistēnt tes skūelis sekondarijs kul studi
 de storje e de leterature de France meridjonāl. Pluj vottis jeriu
 stadiis fatis anēlogis domandis al ministero a favōr dal Breton
 (1870) e dal provençāl (1900). Mentre di une bande il risvelgo
 de lenga daj trovadōrs e il felibrismo l'inkontrave in France
 gran favōr, e, p. e. il president de Repūblike Sadi- Karnōt al parte-
 cipave a la fieste anuāl daj Fēlibris, dal novenbar 1886 i gōrnai
 Francēs imicjarin une vere kanpanē kūintri il felibrismo, sfogand-
 si kun aspris filipikis kūintri i patoā e il movimēt kapitanāt
 nujē-manko ké da l'imortāl poete Mistral. Tāl Armanā Proven-
 çau, dal '73 si po lej: En Franco, demandas lou barramen (di sjarā)
 di glēiso, vous lou passarān; la liquidacioun soucralo, vous escoutā-
 rān; la demoulcioun de la coulouno Vandomo, vous l'acourdarān.
 Mai s'avēs lou malur de reclama respēt pēr vosto lengo naturalo,
 vous tratarān de nèsci (ingenuōs, basoāt), de traite (traditōr)^{de} gusar
 (cerçandul) de marrit patrioto (trist p.) e d'empacho-sarraio (un ke al
 va a sfisijā t-es sjaraduris).

In konpēns kel personāgo sinpatik e genjāl ka l'jere l'imperator
 don Pedro dal Brasil tal fevrār '72 al vifitā il poete deklarānd:

que li nacioun estrangiero, meme (anche) dins l'Americo, sequien em' interès la reneissènço prouvençalo: uno que la Prouvenço, per soun trelus (splendör) de poësio, es simpatico en tóuti li pople, l'autro, que lou revèi e la perpetuacioun di naciounalita minouro soun necite (necesarijs) pèr la vido e la liberta d'òu mounde. L'Emperaire demandè s'avian d'escrivan en prosa; ensistè forço (une vore) aquí-dessus, e counseïè que, se tenian à l'aveni de nosto causo, devian enplega la lengo de tóuti li fagonn (manjeris), e principalamen en de travai d'istòri „ Lis kuàls observacions asenadis e stàn anche al kàj nestri kome il cekar su lis freülis.

Il doj di decenbar 1886 a la càmare daj deputac Belgè il deputat flamingo Buls al si é esprimud in kesè fjarmins: „ Il fjarmino ke al pae lis sòs tarris l'ha il dirit di pretindri ke si lu meti in rapüart kun-tun funzionari ke lu kapi'si; l'ha il dirit di sej judikad in une lenga ke l'intind, in ke ke han fevelat i siej vecos ». De rekrudesence des aspiracions de fjarandre in ordin a la lenga naciounal si é krodut di dà la kolpe aj Todèsts invasòrs dal Belgò. Al sarà almanco di tinniju inoçènc dal felibrisimo e dal katalanismo. Fato sta ke si trate di un kontagjo psikologik tra i pòpui, ke al püarte a l'afermacion des piculis naciounalitac ke no intindin plu j di forma il past di kës grandis, kontagjo benefik ke l'ha püartat la difussjon dal kristjanesim, de demokracre, des ideis soçjalistikis e sence un rigoros kordon sanitari ke al zori a ritardà il ribaltòn, al püartarà anche il bolševismo e il komunismo.

È kumò spijulin alk da l'opuskul francej dal deputat de

l'Estourbeillon intitulât. "Il d'ont des lengis e la libertat daj pöpui.
 Te miljóns pase di Bretons e Celtos, ke habitin la France e uèlin
 l'inseñamént de lör lenges tes sküelis, e e han mandât al Kongrés
 de Päs une petижön parce' ke al sej rikoaösüt il drit di öwi' lenge
 e kel di mantiüi lis proprjis tradижöns, spirit, genjo lifunumre mo-
 ral e, ^{di}kultivá dut ce ke al forme la base de propre originalitât
 etnike. Öwi' reğön'è ha il drit di restä' sè stese, di konservä, mi-
 tjorä idealisä la propre' redität lingüistike, e kest, pluj ke un drit
 l'è un dovè. La lenga e jè preservatrice de fede, leäm indistruti-
 bil ke al ten unüc puars e sjörs a la soçe primitive. Si tente di
 band di inponi une centralisacjön a oltrance (^{sorecânt} s'ednöse) e inörant
 de profonde originalitât di kestis piculis nacjüns dismentadis
 e, pjëf. konkulkadis. Si fäs oservä' ketäl tratât de päs ku l'Aüstrije
 firmât a S^t Germain il 7 di jujñ 1819 l'è dit ançe : "ke nisine
 restricjön e dovarä sej inponude al libar uso publico e privât di
 küalunküe lenga ... si dovarä permeti l'uso tej tribunai dal pro-
 pri lenga e akordä facilitacjön tes sküelis par l'inseñamént de
 mari-lenga, e ^{dut}kest al dovarä sej inkorporât tes leo fundamentäls
 de Aüstrije rinovade, e lis disposicjüns relativis e sarän mitudis
 sot la salvauärdje de Socjetät des Nacjüns. No isäl mo kurgjös ke
 si inponi ä l'Aüstrije kest rispet a lis lengis nacjonäls, ke jè'vere
 adotât fin dal 1867? L'è propri il käl di di ke si vjöd il patüs t'al
 voli di un altri e no si vjöd il träv tal propri! Si kontinuë
 disjünd ke da pluj di mjec sekul la Bretonë e jè pluj o manto
 persecütade da la so Patrje di elegjön la France (si noti ke keste
 reğön si è dade spontaneamentri a la France dal 1491 e definiti-

vamentri inkorporade dal 1532), perseguitade tes sôs tradiçjôns e te
so fede, e ke naülntmentri il so lealismo, il guvjär francēs al nee
l'esistence daj Bretons kome rāce e kome lenge e si vjōd perse-
guitade te so farele kome une Armenjē, une Irlande o une Polo-
nje mentre naçjōns salvadjis kome i Malgašjos (o Madekaros)
dal Madagaskār (e noaltris podaresin di il medēm daj Arabos e daj Tigrin)
si vjōdin rikōñsude e inseñade la lōr lenge tes skuelis naçjonāls
francēsīs. Kest skandul - si azōne in kel libriūt - ha-jal di sej sopūar-
tat indefinitivamentri, e i fīs de Bretāne, ke da 4 sēkui e han spandūt
il lōr sang pe France su oñi' çānp di batae de l'Eeurope e dal Mond
Nūy, ^{han-o} di vjōdisi tratāc pjēs daj moros konkūistāc o daj Seklaros (Madag.)
mjeo barbars? Domandū une aūtonomie morāl e amministrative tal
stāt, zokē, se in face al stranir volin mostra-si francēs, rispjet a la
France e in Patrije volin sej e restā Bretons. I Bretons e devin
konsidera-si un popul inkorporāt a la France, no kompletamentri
indipendent, ma no par kest l'ha manko dirit di rivolsi-si aj De-
legāc pe pāj e a la Socjetāt des Naçjōns, a la kñāl si domande te
stabilisī il dirit impresindibīl daj pōpui di fevelā e di inseñā
liberamentri la lōr lenge, di vjōdi rispjetadis par sinpri sence bāl-
o kastāñolis o patorjis lis lōr tradiçjōns e lis lōr krodincis.
La petiçjōn e ha ricevūt kongratulacjōns di Sonino, Barzilāj.
Duç i prelāc, skomencānd dal Kardinal de Bretāne e han ade-
rit a la domande di rikōñsi par oñi popul kome primordiaie
intangibū i diric dal libar uso e inseñāment de propre lenge
e di konservā tradiçjōns o krodincis.

Da lis lētārs di aprovacjōn si rigarū altris konsideracjōns, p.e

E sarè's veramentri grüese ke la Socjetàt des Nacjòns e rikono-
sès durtis lis nacjonalitæ ke son fur de France e ke, dentri de
repùblike, i medems humin si rifudasin di koncedi un poçe
de libertat e de aũtonomie ke si reklame... La France e ha il no-
bil konpit di emancipà' lis piculis nacjonalitæ, e stune sto-
mençà di cåse so... Si e' domandæde ançe l'istitucjòn di kors
libars di lenge celtike t-aj liceos e sküelis medjis de regjòn,
rikũardand ke la lenge celtike e jè mari dal francèj al stes
titul dal latin e dal græg. Azonzin finalmentri ke esist une
Unjòn Regionaliste Breitone e ke saltin fur almanco cink giornai
e rivistis skritis in kest lenga.

La persekucjòn des lengis de minorance e jè par dut vire. Si
e' let kern Alcaje e Lorene dopo la rianesjòn a l'jere proibìt
di fà-si sinti a favelà todèsk par strade. Ançimò un pasüt e si
imite a Radeski ke l'jere rivat a inibi ançe il pinsir.

Il bando dal francèj de la Val d'Aoste e lis lotis par fà-lu
riameti te sküele nus darè's tante materje di strivi une memo-
rie. Ma in ke valade e stave a l'erte la Lege Valdostane, kapitana-
de dal dottor Rean - al kũal mandin un fraterno salut kome a
kompàn di lote pal dirit des minorancis ètnikis - ke kumò, final-
mentri, dopo tant skonbati, e ha otinũt la riamisjòn parçjal dal
francèj tes sküelis da lis kũal l'ere stät parat fur

Se la France e ves vud kũalki smire ledrofe su ke valade fren-
cese di lenge e varè's podũt facilmentri mandè' daj propagandte
o daj mestris ke diřondesin e lenge e idejs. Invece ke j' fũare
valigãns e han savũt otinũi kel ke ur opjete par sakrosant

dirît par merit propri e sence ajût forest.
Ku la sôlîte sventatîgine e irresponsabilitât si insinûe ke l'Aûstrie
e sustinûs il movimënt ladin tes Dolomitis. Al doverês sej stât
un sosteño ben flap anei miserabil se dal giornâlût mensîl promo-
vût dal Moroder, no han podût saltâ fûr ke kûatri numars e
il Kalendarî ladin l'è saltât fûr par eink ajns, l'ultime volte pai
1915, esind stânpât subit dopo stopjade la ûere, kûante il paîs no
l'ere ançemô obleât a lâsâ di bande lis cossis superflûis. L'Aû-
strie, sparând une sole kanonade e varês pudût inondâ di
Stroliks e difondi almento un giornâlût fra i 20'000 Ladins.
La veretât invece e jè ke no ha pensât, ke vere mase fiducje t-e so
fûarce. Se fos stâde pluj previdënt si sares kreade par oîr bon
kont un diafragme impermeabil grazie a la neütralitât fra je e
l'Italie. Starin a vjodi se l'Italie e sarâ altretânt inprevidënt di
no krea' kest baluârd insormontabil fra je e Jugoslarje e de ban-
de de Todeszarie.

Il konteño vjars il furlân l'è stât senplichemetri mostruôs
e brutâl e kretinamentri balôrd. Ke famose cirkulâr pardo-
mandâ senplichemetri datos e informaçjons e jè stâde mandade
vjarte a duç i segretaris komunai, plevâns e kapelâns kûindi
no vere nuje di misterjôs e di segret, prove di kest e de so
ingenûe innocence e jè la so riprodugjôn integrâl te "Patrje
dal Friûl". Nome doj-tre mës dopo, tes akûilîs adetîs al
komando suprêm, dopo un artikul kalunjôs di un tigo ano-
nim ke l'olere ûadonâsi a bon presi la fame di salvatôr da
l'Italie, kulstûancai di lej fra lis rîjs, (za il proverbjo

no-l diſ par nuje ke kùj k'al e' in diſjet a l'e' onçe in su-
spjèt/ e han krodùt di sej su la ferade di kùj sa se
misterjoſe organizacjòn di spjonaĝo, tradimènt o rivjèl, e
invece di indago' citò-citò, di tiri' di voli lis personis indi-
cjadis par no fa daj pas fals e riscâc da vèrs basoâi e
batocos, e han huntùn kòlp di còr krodùt di meti lis mans
sunt-un delit, e no si son catâc ke hunt-un puñ di moscìs
in man. Kul l'or agi' sventât e imprudent e han fat une
ofese ke berle svidik a golanchumin e 'e han fat spin-
di al guvjâr in telegrâms, vjâc, sore-lùto, misjòns, indenitâc
di trasferte, mobilitacjòn di uficiai judicjaris, di pulicre, agénc
subalternos par pedinâ e spidâ, dîs voltir tant di kel ke
al varê's spindùt a konprâ dute la picule edicjòn dal Stro-
tik dato ke asolutamentri no-i komodâs ke al les in man
dal publik. Basse ke konservin i stüers stânpâc e lis provis
di stampe par metju sot la muse di ke ġarnacjè utjate
ke ha sospetât il spionago o il tradimènt. Decisâmentri la
pulicre, par no klamae sbirae, e i sjej informatoris o konfi-
dènc no konosin nance l'abecò dal mistriv; si pò propri' di ke
vivin a tradimènt. In bjeis mans l'Italje e met la sikurezza
e l'honôr!

La lenge furlane e jè une forme derivade de lenge latine
manko evolude di ke taljane. E konserve ançemo' vivis des
formis antikuâdis ke al timp di Dante e jerin in uso anç
tal taljân e ke kumò son relegadis in kei museos de favele
ke son i vokabularis. Il Lirut al ripüarte 26 vokaburi esklü

sivamentri furlâns ke si catin tal poeme divin, kome plôj
aûltre (nuli), giûmella, burlâ' (pirâ'). Perseguitând indeñamentri
il furlân medjant i nûus Skordini, si insulte la añe-lenge.

"La lenghe, al dif d'Anuncjo, e jè la pluj alte testimonjance de
nobiltât origînarje daj pöpui, l'indic suprêm dal lör sen-
timënt di libertât e di dominjo morâl". Un popul ke al
gambie la lenghe - kome si òrës fanus-e gambjâ a no - al gan-
bje l'anime, par konseguence se no volin bastardâ l'anime
ladine skun'in taka-si al lenghe, ku la fôrce de despera-
cjôn di kûj ke a l'e par in-neo-si, a l'ünite tôte de salvece
de nestre minacjade nacionalitât.

In Aûstrje, al dif Tamaro, par tirâ vie un komün, un ulîcr,
une skûele aj avversaris de proprie nacionalitât okoreve vè
de proprie bande il numar; okoreve püarta il majör numar di
konbatênc sul front de batae armâc de skede elektorâl, kûindi
la lote fra nacionalitâc e jere une lote medjant l'abee', l'alfa-
bêt o la sante-kroß, medjant la skûele, l'istrucjôn la kulture ke
jè l'arme di keste batae giganteske. Al vîncarâ kel ke l'ha majör
numar di istruic ed eto la necesitât di istruir pe strade pluj
senplîc e pluj drete, te mari lenghe, sence bîfûne di lâ a rapâ
la zirevolte di une lenghe foreste ke nus parâ riva' in manko e
in ritôrd sul câmp de batae elektorâl. I Slovêns avînd il lör
dialekt vicinîsim a la lenghe e une ortografie senplîc e rivavin in
mjec tant timp al stes pont di istrucjôn ke par no erîjedere
dopli timp e l'adie. Fra i Slovêns ju analfabêc e son nome 23 par 100.
Ance la nestre edukacjôn pulitike e jè ançemo' une vore

primitive, e si varës di inparâ trop daj Sloveins ke votin konpâc e sinpri par kandidâc daj lôr paîs ke sosteînin la lôr kauşe, lis lôr idêjs. Ka di no invect si e vjodût votâ par deputâc fore'sc, maj sintuc a nomenâ, ke nuje koñosevru dal paîs, solamentri parcê jerin stâc proponûc dal guvjâr, e anç mo' pjes sustiîni da predîs - ke no mancarân di skatjâ il lôr anateme kûintri protestânc e ßismatiks, ke no son ke seguâc di Krist - kandidâc ke apartenîn ad altre stirpe ed a religiôn ke ku la kristjane no si koñosîn nance par prosim. Nome des elegôn su di une plateforme, baze o fondamênt naçjonâl in kûj i vërs ladin e sejn kûintri i fals Ladin o i rineâc, e podârân korefi kesc traviamênc kestis aberaçjôn, e risûs.

Aûtonomie

Keste peraûle, ke za e ka klamât i folks velenâc dej sence-patrje su la redaçjôn di keste publikaçjôn, kumò e je' stanpâ de a karatâr indelèbû su la bandjere des dôs Gûljis e kel ke pluî inpuârte e riflêt la ferme volontât de gran majôrance. Al fâs eçecjôn nome Trjest, ke però al skonbât par un altri principi: Il pûart frank, ke al kulpi's l'Italje de bande de borse, mentre la nestre e je' une kauşe idealiste, di progrès, di afermagjôn civil, kondividude da dutis lis regiôn d'Italje ke domandin da ajûs e ajûs il discentramênt, la liberacijôn de tutele e de ingerence kontinuê, pesânt ritardatrice dal guvjâr centrâl, ver' slajf di oîi inicjative e progrès materjâl e morâl. I paîs za sogêc a l'Aûstrie e han dimostrât vunde maturitat pulitike par savê resî-si besôi. Kamore, mafje, kuru-